MONITOR
Na R. P. 1778.
Nro. XVIII.
Dnia 4. Marca

Mości Panie MONITOR

PRzeczyć temu nie mogę, abyśmy nie mieli żyć w tym wieku, w ktorym nauki do naywyżſzego prawie dochodzą ſtopnia; nie ieſt iuż natura tak oſzczędna iak przedtym w udzielaniu taiemnic ſwoich, à przeto Aſtronomow obſerwacye mniey omylne, Fizykow zdania gruntownieyſze, Chymi-

R ſtow

ſtow doświadczenia prawdziwſze, wſzyſtkich zgoła umieiętności ſkutki potrzebnieyſze zdaią ſię bydź y dowodnieyſze. Tego dobrodzieyſtwa rządząca wſzyſtkim Opatrzność całemu udzieliła światu, y nie maſz żadnego podobno narodu, ktoryby obierał ſobie bardziey w grubey niewiadomości zoſtawać, niżeli za pośrzednictwem przyrodzonego rozumu światła, zdanie ſwoie podług prawideł umieiętności iakiey albo ſztuki ułożyć; à zatym w iakim ſą poważeniu nauki we wſzyſtkich powſzechnie kraiach, nie ieſt moim przedſiewzięciem dowodzić, bo to każdy oczywiście poznaie.

Nie możemy ſię uſkarżać aby w kraiu naſzym z chodziło na naukach, albo nauczycielach dobrych, albo na koſzcie do utrzymania nauczycielow potrzebnym, albo na ſpoſobie, czyli porządku dobrym ćwiczenia Młodzi; bo temu przezorność Panuiącego nam Monarchy zapobiega, à miłość ktorą ma naymędrſzy z Krolow ku naukom, łaſkawie

wſzyſt-

wſzyſtko opatruie. Nikt mnie nie będzie o wyraz pochlebny ſądził, gdy z gruntu uważy przepiſy ſzkolne: znaydzie w nich to, co może uczynić dobrym względem Religii y dobrym Obywatelem, iak Cnotę ſzacować, iak ſię chronić wyſtępku, y gdybym chciał wyliczać wſzyſtkie wynikaiące z nauk dla Oyczyzny pożytki, bardzobym czytaiących zatrudnił; zoſtawiam raczey wewnętrzne w tey mierze ſamego ſiebie przekonanie wolnym od uprzedzenia zdaniom.

Lecz co ieſt naywiękſzą, iak mi ſię zda, Rzeczypoſpolitey ſzkodą, ieſt to, że edukacya Młodzieży naſzey, choć daleko lepſza iak nigdy nie była, iednakowo nie ieſt tak użyteczna kraiowi, iakby dla Oyczyzny bydź mogła. Policzmy wſzyſtkie koſzta, ktore podeymuiemy dla ſprowadzenia nauczycielow z Państw zagranicznych: Pomiarkuymy iak wiele koſztuie utrzymywanie po wſzyſtkich Woiewodztwach, Powiatach, y Ziemiach, Akademii y

ſzkoł

ſzkoł Publicznych, à to tym umyſłem, aby wyuczona narodowa Młodzież była w czaſie zdatnym do uſzczęśliwienia Oyczyzny ſwoiey narzędziem: jakoż chwalebne ſą uſiłowania, ſprawiedliwe nadzieie: ale iak ſię bezſkuteczne okazuią, kto ſzczerze uważy, przekonanym zoſtanie. Bo czyliż można nazwać awantażem dla kraiu, że wydoſkonalony Młodzieniec Polſki w naukach, z talentami za granicę wynoſić ſię muſi? dla obcego narodu korzyść, Oyczyźnie zaś ſwoiey czczą tylko zoſtawuiąc ſławę? Dobry Aſtronom Polak, ale we Włoſzech: dobry Filozof, ale w Paryżu:dobry Mowca ale w Wiedniu: dobry Geometra, dobry Jndzinier, dobry Fechtmiſtrz, ale w Pruſiech, ale w Saxonii, albo innych Sąſiedzkich kraiach, właśnie iakby nieuchronną było powinnością, na obcy pożytek Polſką edukować młodzież. Nie ieſt dla mnie żadnym przekonaniem, gdy mi kto zarzuci, że ſię wzaiem Cudzoziemcy dobrze edukowani w naſzym znayduią

kraiu;

kraiu; bo to z wielorakich bydź może przyczyn: albo że ich talenta nie ſą tak użyteczne własnemu kraiowi, iak naſzey Rzeczypoſpolitey, albo los przeciwny nie dozwala mieścić ſię im w Oyczyſtym kraiu, albo nadzieia ukazaney na dal Fortuny, lub z obecney iſtotna korzyść, iednych ſprowadza, drugich w kraiu naſzym utrzymuie: Te wſzyſtkie y tyſiączne inne, ktore wynaleść można, przyczyny, nie maią tyle mocy, aby wzaiem Młodź naſzą w zagraniczne Państwą zapędzać mogły: Bo nayprzod u poſtronnych narodow nie ieſt tak łatwy w żadnym ſtanie dla naſzey Młodzieży awans, z przyczyny, iż więkſzą y pierwſzą na ſiebie, niż na Cudzoziemcow mieć zwykli względność: powtore, zapędzonym przez awanturę, nie ſą tak dalece beſpiecznym cudze kraie ſchronieniem. Jedna tylko à ta nayſprawiedliwſza przyczyna, ktora ich ſkłania do ſzukania za granicą pomyślnieyſzych dla ſiebie loſow, ieſt żal y roſpacz; dotąd ſię każdy ſzczę-

śliwym

śliwym bydź sądzi, poki Oyczyzna na wydoskonalenie Jego nie żałuie kosztu, nie omylnie sobie rokuiąc, że przez używanie na pożytek Oyczyzny talentow, swoichmoże Jey choć szczupłą wdzięczności okazać cząstkę, à przeto na czas dalszy ugruntować sobie iakikolwiek do życia sposob. O! iakże omylone są ich nadzieie! Osoby maiące naturalne przymioty, też same naywyborniey wydoskonalone, mniey są szczęśliwe, niżeli te, ktore albo mało albo wcale żadney nie maią edukacyi: ztąd Uczeni w żalu, że ich talentow Oyczyzna nie poznaie: w rospaczy, że nie maiąc pory okazania zdatności swoiey, nudzą sobie w życiu, targaiąc zdrowie y siły, à w czasie staią się niesposobnemi do pracy, w ostatku niemaiąc żadnego do opatrzenia naycelnieyszych potrzeb swoich sposobu, przymuszeni własney wyrzekać się Oyczyzny.

To prawda, że te oddalenia się Młodzieży naszey z Oyczyzny z przymiotami

tami zaſzczyt y pożytek Jey przynieść mogącemi, z niektorych przyczyn mogą bydź choć lekko naganne; bo ieżeli ieſt pieknym y chwalebnym przedſięwzięciem, umierać za Oyczyzne, wſzyſtkie za tym by też naywiękſzę przykrości, ponieważ mniey ſą ſtraſzne nad życia utratę, bez naymnieyſzego znośić by należało zażalenia, widząc Ją zwłaſzcza zewſząd uciśnioną. Zgadzam ſię na to, y ten ſentyment każdego Obywatela niewypowiedzianie ſzacuię: z tym wſzyſtkim uważyć należy, kiedy można naywięcey z tak piękną popiſywać ſię cnotą? czyli w ten czas gdy człowiek ieſt w oſtatnim niby zapomnieniu, tak dalece, że nie tylko drudzy widzieć nie chcą zdatności Jego, ale nawet y ſam będąc arcy przykrym uciśniony niedoſtatkiem, zdaie ſię Jey nie poznawać? czyli gdy go Oyczyzna na pewnym poſtawiwſzy ſtopniu, żąda iakiey pożyteczney ſobie uſługi? mnie ſię zdaie, iż ieżeli miłość dobrze rządna, od ſiebie ſię ſamego poczyna, y to

prawda

też prawda bydź muſi, że chcąc bydź użytecznym Oyczyźnie, należy pierwey pomyśleć o trwałym dla ſiebie ſtanie: to zaś każdego uſiłowanie będzie bezſkuteczne, ieżeli dobrze edukowani Rodacy, nie będą pierwſzą na ſiebie względność y promocyą otrzymywali. Nic ia tu nie nadmieniam o dobrego rządu ſprężynach, tylko aby ſię dłużey taka nie działa wzgarda, życzyłbym JJ. PP. Monitorom, aby oddaliwſzy na ſtronę inne, w ktorych częſto piſać zwykli materye, nauczali raczey ſpoſobu, ktorym koſzt od Rzeczypoſpolitey na ćwiczenie Młodzi łożony, dla niey użytecznieyſzym uczynić.